

MARIA VAN DER HOEVEN

Voorbeeldig onderwijs

In de politieke arena wordt gedebatteerd over de vraag of het goed gaat met het Nederlandse onderwijs. Getuige het recente Oesorapport zijn we op onderdelen zelfs een voorbeeld voor andere landen. In deze bundel wordt het onderwerp vanuit een meer wetenschappelijke en levensbeschouwelijke invalshoek bekeken. In de opzet van de bundel wordt de uitdrukking ‘voorbeeldig onderwijs’ op twee manieren opgevat: (1) in de zin van ‘het beste onderwijs’, en (2) in de zin van ‘leren, via na te volgen voorbeelden’. Ik ga kort op beide in. Maar ik meen dat er nog een derde betekenis bestaat: voorbeeldig als ideaaltypisch: dat wat het beste past bij een bepaalde tijd of een bepaalde cultuur. Daar begin ik mee.

Neem de canon, die enige tijd geleden door Van Oostrom en de zijnen aan ons land is gepresenteerd. Die canon bestaat uit zo’n vijftig nationale en historische onderwerpen, die via iconen zijn ‘verbeeld’. Typerend voor een bepaalde tijdspanne, tenminste zoals we er nu tegenaan kijken. Later kunnen we die vervangen door weer andere, dan voorbeeldige iconen. Zo staat iemand als Pim Fortuyn er nu niet in, maar mogelijk later wel. Want, zoals Van Oostrom zei: als men later vindt dat hij ‘voorbeeldig’ is voor onze huidige tijdspanne, dan kan de discussie daarover heropend worden. En dat geldt ook voor de andere iconen van deze canon. Volgens mij moeten we deze opvatting van het begrip ‘voorbeeldig’ óók in ons achterhoofd houden bij de recente discussie over de vraag: ‘wat is het meest voorbeeldige, dus beste onderwijs?’

Want, en dat brengt me op die tweede betekenis van voorbeeldig onderwijs: daar wordt ook op dit moment weer in alle hevigheid over gediscussieerd. Over de vraag wat nu beter is: competentiegericht onderwijs, het vergaren van kennis en kunde, het nieuwe leren dus; of onderwijs waarbij de nadruk ligt op het overdragen en internaliseren van die kennis.

Het feit dat er met zoveel vuur, zoveel passie over ons Nederlandse onderwijs wordt gepraat lijkt me uitstekend, dat juich ik toe! Onderwijs en het met elkaar organiseren daarvan, dat is geen hosannaverhaal. Het is nooit af. Het kan altijd beter. In de innovatiebrief die ik schreef als minister van Onderwijs noemde ik het publieke, open debat zelfs een voorwaarde voor kwaliteitsverbetering en vernieuwing in het onderwijs. Het kabinet Balkenende III heeft de vrijheid en expertise teruggelegd waar het hoort: bij de scholen en leraren. En daar horen die verhitte discussies bij.

Maar het zou jammer zijn, als die discussie zich te zeer verèngt. Alsof het hier zou gaan om een óf/óf. Ik denk dat we juist die discussie over kwaliteit veel breder moeten trekken en moeten kijken hoe we én/én kunnen realiseren. Want dat past, in mijn ogen, het beste bij deze tijd en bij onderwijs in een digitale en multiculturele samenleving.

Onderwijs, waarin een zeker zap-gehalte heel gewoon is; en waarvoor niet één waarheid geldt, maar waar ruimte is om verschillende pedagogische methodes met elkaar te verbinden, passend bij de omgeving van de school en z'n leerlingenpopulatie; en passend bij de achtergrond en het individuele karakter van de leerling. Ik spreek hierbij ook uit eigen ervaring. Toen ik in het onderwijs zat (eind jaren zestig), zag het onderwijs er letterlijk heel anders uit. Ik herinner me lange, grijze gangen, hoge ramen waar je alleen als leraar door kon kijken om zo de leerlingen in de gaten te houden. Ik herinner me ook het lesrooster als bindende structuur. De kinderen in rijen voor je opgesteld. En de nadruk op de rijtjes die ik ze hielp stampen en opdreunen.

Ik vond dat toen als lerares heel normaal. Het paste bij die tijd, onderwijs als reproductief proces, eenvormig en erop gericht zoveel mogelijk leerlingen tegelijk klaar te stomen voor werk in de maatschappij. Ik deed binnen dat systeem zo goed mogelijk mijn best goed onderwijs te geven. Het was in mijn ogen toen ook de énige manier om kinderen iets wezenlijks bij te brengen.

Dat beeld, dat ik schetste, is uit het onderwijs verdwenen. Scholen (ik heb er de afgelopen jaren talloze gezien) zijn nu open onderkomens, met doorlopende gangen. Ruime open vensters op de buitenwereld. Er wordt actief en in groepjes gewerkt aan projecten. De leraar vertelt niet alleen door wat hij weet, maar zoekt ook naar andere manieren om leerlingen te 'leren leren'. Naast kennis is er ook aandacht gekomen voor vaardigheden. En – zeker in het voortgezet onderwijs – verschillende scholen leggen verschillende accenten.

Wat nú voorop staat, is dat de talenten van álle kinderen ontwikkeld worden. En dat zoveel mogelijk leerlingen met een diploma de opleiding verlaten. Juist daarom is het vooral een uitdaging om te zoeken naar wat qua werkvorm het best past bij de individuele leerling. En juist daarom is voorbeeldig onderwijs, in mijn ogen, een mix van verschillende mogelijkheden.

Ik geef een voorbeeld. Als minister van onderwijs bezocht ik in de v s de New Explorer Highschool in de Bronx. Die school, in die beruchte wijk, wordt bezocht door afro-american en hispanic leerlingen uit achterstandmilieus. Scholen in de Bronx hebben veel last gehad van voortijdig schoolverlaten. Om de problemen op te lossen is gekozen voor twee zaken: kleinschaliger worden en samenwerken. De Highschool die ik noemde is een samenwerkingsverband aangegaan met de Ghetto filmschool. De leerlingen maken documentaires over allerlei onderwerpen. Dat leert ze samenwerken, research doen, hun taalproblemen overwinnen. Het motiveert enorm. En het heeft succes. Het percentage leerlingen, dat met een diploma van school

ging groeide al tot 80 procent. Men rekent zelfs op 90 procent. En dat is heel wat als je weet dat het gemiddelde jaren lang niet boven de 50 procent uitkwam.

De professionaliteit, die uit elke leerling het beste weet te halen: die mogen wij ook op ónze scholen verwachten. De tijd van het 'grand design' in het onderwijs is voorbij. Scholen hebben nu de vrijheid om te kiezen wat het beste bij hun leerlingen past, bij de buurt, en bij hun eigen visie. Uiteraard met aan het eind van de rit wel de centrale examens als kwaliteitsmeter. En de verantwoording voor de gemaakte keuze.

Tegenover die vrijheid staat een verantwoordelijkheid. Kwaliteit moet worden gewaarborgd, door innovatieve kracht van de scholen zelf. Dat betekent profileren en uitdragen waarin je goed bent. En ook: elkaar scherp houden, leren van elkaar.

Dat brengt mij op de laatste betekenis van 'voorbeeldig onderwijs': goede voorbeelden navolgen. Ik noemde al een voorbeeld van onderwijsvernieuwing in een achterstandswijk in New York. Ik was ook in Australië en Indonesië, om meer voorbeelden van over de grens te zien. Dat inspireert en het verbreedt je spectrum, en daarmee je oplossend vermogen.

Ook scholen in eigen land namen het initiatief buiten de muren en bij elkaar te kijken. In het Primair Onderwijs wordt al ruim twee jaar ervaring opgedaan met open TOM-scholen. TOM staat voor Teamonderwijs Op Maat, en gaat over het anders organiseren van het onderwijs. Een groep van ongeveer dertig scholen werkt al een aantal jaren aan de vernieuwing en verbetering van hun onderwijs en laat andere scholen een kijkje in hun onderwijskeuken nemen. Dat werkt heel goed: scholen zijn positief over deze mogelijkheden. Tijdens zo'n bezoek kunnen ze zien hoe het in de praktijk werkt en allerlei vragen stellen. Dat stimuleert om nieuwe oplossingen en mogelijkheden te bedenken om onderwijs te verbeteren.

En dat brengt me terug op deze bundel. Hier wordt verslag gedaan van het debat over het beste onderwijs. Er worden mooie voorbeelden gepresenteerd en nagedacht over hoe het werken met voorbeelden kan leiden tot de gulden middenweg. *Voorbeeldig onderwijs* geeft extra munitie voor het politieke debat, en biedt nieuwe inzichten en praktische voorbeelden, waar scholen mee verder kunnen. Daarbij worden ook de achterliggende vragen naar motieven en idealen blootgelegd, zodat we de discussie over beter onderwijs kunnen verdiepen en verbreden.